

Oxaalzuurverdamper
Koninginnen niet bevrucht

Interview: Romée van der Zee
Guldenroede

Jubilarissen
Goed onderwijs

*bijen*houders

november 2008

Nederlandse Bijenhouders Vereniging

Van de redactie

Zaterdag 24 oktober verzamelde het kader van de NBV zich in het Bijenhuis. Een historische gebeurtenis, en wel om twee redenen. De leden van de verschillende commissies zaten voor de eerste keer bij elkaar in één zaal om te netwerken. Deze bijeenkomst was ook historisch omdat het volgens mij een nieuw tijdperk van meer samenhang in de vereniging inluidt. Dit vraagt om verduidelijking: alle leden van de NBV weten dat velen op vrijwillige basis actief zijn in diverse werkgroepen en commissies, meestal onder voorzitterschap van een HB-lid. De coördinatie van de activiteiten loopt via het betreffende HB-lid en tot gisteren was er geen direct contact tussen de verschillende commissieleden en werd er nauwelijks samengewerkt of –gedacht. Daar is zeker wel behoefte aan, zo bleek gisteren uit de levendige discussies. De bijeenkomst is dus het begin van meer samenhang. Ik ben ervan overtuigd dat ook het maandblad in de toekomst hiervan zal profiteren en niet op de laatste plaats omdat er onder professionals van de NBV vast en zeker deskundige schrijvers van interessante artikelen bijvoorbeeld op het gebied van bijenproducten, koninginnenteelt, onderwijs, studiedagen, drachtplanten, onderzoek, communicatie, te vinden zullen zijn.

Marleen Boerjan

Inhoud

Bijengezondheid <i>Peter Elshout</i>	
Gasverhitte oxaalzuurverdampers onder de loep	
Imkerervaringen <i>Frans Gielen</i>	
Relatief veel jonge koninginnen waren niet bevrucht	
Van imker tot imker <i>Ko Zoet</i>	
Cursief <i>Rik Oldeven</i>	
Plant belicht <i>Hennie Oude Essink</i>	
Guldenroede (<i>Solidago L.</i>)	
Interview <i>Ton Thissen</i>	
Een gesprek met Romée van der Zee	
Uit de imkergemeenschap <i>Jan Ottens</i>	
Jubilairissen Zeelandse bijenhoudersvereniging	
Bijenteeltonderwijs	
Goed onderwijs doe je niet alleen	
De lezer schrijft <i>Arie Koster</i>	
Lezingen Plantenvademecum	
Commissie Bijenteeltonderwijs	
Cursus honingkeurmeester 2009	
Studiedag Bestuiving NBV	
Buitensnippers <i>Astrid Schoots</i>	
Dick Vunderinkfonds <i>Joop Millenaar</i>	
Het Verdrongen Land van Saefthinghe	
Apipedia <i>Ton Thissen</i>	
NBV Verenigingsnieuws	
Diploma-uitreiking <i>Ries Hoogendoorn</i>	
Cursussen	
Familieberichten	
Foto van de maand <i>Kees van Heemert</i>	
Vraag en aanbod	
Agenda	

Colofon

3	Bijenhouden, maandblad voor bijenhouders
	Jaargang 2, nummer 11, november 2008 ISSN 0926-3357.
5	Uitgegeven door de NBV. Verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (in juli en augustus verschijnt één nummer) in een oplage van 6.300 ex.
6	
7	Hoofdredacteur
8	mw. M.L. Boerjan
	Redactie
10	O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel, H.A.T. van der Scheer, mw A. Schoots, T. Thissen
12	Vaste medewerkers
	P. van Breugel, F. Gielen, B. Jansen Venneboer, mw. N. de Jong, H. Oude Essink, en K. Zoet
14	Redactie & administratie
	mw. M.J.E.M. Canters (secretaris), PB 90, 6720 AB Bennekom, t 0317 42 24 22 f 0317 42 41 80 e redactie@bijenhouders.nl bankrekening 53.90.42.897 ABN-AMRO, t.n.v. Bijenhouden .
15	
	Tarieven voor handelsadvertenties op aanvraag bij de redactie
16	Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod' € 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25. Betaling bij opgave.
17	
	Alle in Bijenhouden gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
17	Overname van artikelen en illustraties alleen met voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.
18	Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk acht weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur via e-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's (indien digitaal tenminste 300 dpi op te gebruiken formaat). Afdelingen die een cursus organiseren worden verzocht hierover beknopte informatie aan de redactiesecretaris te sturen.
18	
18	
18	
19	
19	
20	

Jaarkleuren

De jaarkleuren zijn als volgt. De jaren eindigend op
0/5: blauw | 1/6: wit | 2/7: geel | 3/8: rood | 4/9: groen

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen
Druk Drukkerij Offset Service, Valkenswaard
Omslagfoto Waskaarsen. Foto Hennie Oude Essink

Gasverhitte oxaalzuurverdampers onder de loep

"Tweemaal is eenmaal te veel"

Peter Elshout

Het gebruik van 35 gr. oxaalzuurdihydraat aangevuld tot 1 liter suikerwateroplossing (1:1) lijkt gaandeweg de gebruikelijke en afsluitende winterbehandeling om mogelijk de laatste mijten in een bijenvolk te doden. Het is voor de imker de meest veilige methode en de enige oxaalzuurbehandeling die officieel is toegelaten. Toegepast op de juiste manier en op bijenvolken zonder gesloten broed, is een mijtendoding tot 99% haalbaar. De aan- of afwezigheid van gesloten broed is uitsluitend via een uitgebreide en nauwkeurige inspectie vast te stellen. In de praktijk komt het daar vaak niet van: grote volken; teveel volken; weinig tijd. Men wil het een en ander nog wel eens over het hoofd zien, maar nadien komt de twijfel. Ook wanneer een aantal weken na de druppelbehandeling sprake is van een zeer hoge natuurlijke mijtenval. Men zou in die gevallen nogmaals willen behandelen. Een tweede druppelbehandeling is echter uitgesloten: de bijen overleven die niet. Tweemaal is eenmaal teveel.

Een veel oudere methode is het verdampen van oxaalzuurdihydraat. Een even effectieve methode als het druppelen. Voor de imker is het verdampen van oxaalzuur evenwel risicovoller, omdat de fijne oxaalzuurdeeltjes, die door de verhitting van het zuur vrijkomen, schadelijk kunnen zijn bij inademing. Als de imker zich beschermt door een gas-stofmasker met een P2 filter is een mogelijk risico uitgesloten. Het blijft echter raadzaam tijdens het werken zo te gaan staan dat de wind de vrijkomende deeltjes van de imker wegblaast. Oostenrijkse en Zwitserse onderzoeken hebben aangetoond dat de gezondheidsrisico's uiterst klein zijn. Officieel is het verdampen van oxaalzuurdihydraat in ons land (nog) niet toegestaan.

Het positieve van het verdampen van oxaalzuur is dat herhalingen door de bijen zonder gezondheidsrisico worden verdragen en de gemiste mijten alsnog bestreden kunnen worden.

Verdampen van oxaalzuurdihydraat

In de handel zijn inmiddels elektrisch verhitte en gasverhitte verdampers te koop. De elektrisch verhitte verdampers worden

d.m.v. een 12 volts accu van stroom voorzien en zijn daardoor niet altijd gebruiksvriendelijk. Het slepen met een 60 ampère accu en het regelmatig herladen maakt deze wijze van verdampen minder aantrekkelijk. De met gas verhitte verdampers zijn in dat opzicht een stuk prettiger in gebruik.

Verdampen met gas

Momenteel zijn er twee gasverhitte oxaalzuurverdampers in de handel. Het gaat om de in Oostenrijk ontwikkelde GTM verdampers en de Duitse 'Varroakiller'. Beide toestellen zijn van roestvrij staal gemaakt en worden d.m.v. een eraan gemonteerde gasbrander met een gaspatroon S200T verhit. De gasbrander is voorzien van een piëzo elektrische ontsteking, wat het ontsteken makkelijk en veilig maakt. Om de in het toestel ontstane oxaalzuurdampen snel en met enige overdruk in de bijenkast te krijgen, is de GTM verdampers voorzien van een demontabel, op batterijen aangedreven ventilatortje. De 'Varroakiller' heeft daarentegen een hand-/voetpomp die voor de nodige overdruk zorgt. Voor de behandeling moet de varroabodem gesloten worden. De vliegspleet wordt met twee strookjes schuimrubber gesloten. Voor de behandeling wordt het mondstuk van de verdampers tussen de twee uiteinden van het schuimrubber in de vliegopening geplaatst, waarna de inmiddels verhitte verdampingskamer van het toestel gevuld wordt met het te verdampen oxaalzuurdihydraat. De verdamping neemt ca 1½ minuut in beslag, waarna het mondstuk uit de vliegspleet wordt gehaald en de opening voor circa tien minuten wordt afgesloten met het schuimrubber om het uitventileren van de dampen door de bijen te beletten.

Onder de loep

1. De GTM verdampers

De GTM verdampers is sinds 03-12-2003 in Oostenrijk officieel als hulpmiddel voor het verdampen van oxaalzuur toegelaten. De op internet (GTM metallbouw) verkrijgbare informatie en de gebruiksaanwijzing zijn correct en zakelijk. Na bestelling wordt de volledige verdampers + brander gebruiksklaar geleverd voor een prijs van € 185,-. De verdampers, exclusief de ventilator, heeft

De gebruiksklare GTM verdampers zoals die door de fabrikant wordt afgeleverd.

De door de auteur aangepaste Varroakiller, nu gebruiksklaar en tientallen euro's duurder.

een garantie van drie jaar. Het ventilatortje is eenvoudig af te monteren en kan zonodig door een pomp met hand- of voetbediening vervangen worden.

Via de gepatenteerde kogeldrukveersluiting worden de met oxaalzuur gevulde koperen busjes in de te verhitten verdampingsruimte gedeponeerd. De bijgeleverde koperen busjes hebben een inhoud van 1 of 2 gram oxaalzuur. Het vullen met oxaalzuur kan met oxaalzuurdihydraatpillen of met oxaalzuurdihydraatgranulaat gebeuren. Werkt men met het granulaat dan kunnen de busjes vooraf gevuld worden om meerdere bijenvolken achter elkaar te behandelen. Er gaat dan geen tijd verloren met het hervullen, het spaart gas en de verdamper blijft op gebruikstemperatuur. Voor een optimale werking wordt de inhoud van de busjes bevochtigd met een paar druppels water. Tijdens het verdampen moet de brander zo hoog zijn ingesteld dat de verdamper niet rood opgloeit. Oververhitting beperkt de levensduur van de verdamper en stagneert de optimale werking van het oxaalzuur. Tijdens het verdampen steekt het mondstuk van de verdamper in het vlieggat of in een gemaakte boring in de bodem van de bijenkast. Na de verdamping wordt de verdamper geopend en omgedraaid om de busjes in een emmer met water te laten vallen, waarna het toestel klaar is voor de volgende lading.

Pas op! Bij het draaien van de verdamper kan de brander kort onrustig branden.

2. De Varroakiller

De Varroakiller is te koop voor €155,- bij de dhr. Ernst Muller, imker en fotograaf, die mogelijk de ontwerper is van dit toestel. De getoonde foto's en de tekst op internet (www.varroa.killer.de) zijn veelbelovend. Na ontvangst van het toestel zal men zich echter teleurgesteld en ontnuchterd voelen. De meegeleverde gebruiksaanwijzing is niet zakelijk en in bepaalde opzichten zelfs misleidend. De verdamper is deels met gangbare middelen, zoals een 3/4" kogelkraan, stukje pijp met aan weerszijde schroefdraad en een 3/4" sluitmoer samengesteld. De verdamper bestaat verder uit een aan één zijde dichtgelast stukje pijp met daaraan twee gelaste pijpjes van kleinere doorsnede. De kogelkraan en het pijpje zijn op de verdamper geschroefd. De twee dünnere pijpjes

Roestvrijstalen maatschepjes voor het afmeten van oxaalzuurdihydraat. Een of twee gram oxaalzuurdihydraat: afwegen is zonder een laboratoriumweegschaal voor deze kleine hoeveelheden niet mogelijk. Het gebruik van maatschepjes, 1/4 en 1/2 teaspoon, respectievelijk 125 en 250 ml komt afgestreeken vol overeen met 1 en 2 gram oxaalzuurdihydraat. Deze maatschepjes zijn als set in zaken voor keukenbenodigdheden te koop. Een tip naar aanleiding van een veel gestelde vraag van de lezers van Bijenhouden.

zijn enerzijds bedoeld voor de aanvoer van lucht en anderzijds voor de afvoer van de hete oxaalzuurdampen. Op de verdamper wordt acht jaar garantie gegeven. Het geheel is door het dikwandige materiaal aan de wat zware kant maar prima afgewerkt. Net als de GTM verdamper wordt ook deze verdamper met een eraan gemonteerde gasbrander verhit. Door het gewicht van de verdamper is het niet raadzaam deze aan het handvat van de brander op te tillen. Meegeleverd is een voetpompje van twijfelachtige makelij en een verloopstuk voor het mondstuk van de verdamper. Dit laatste hulpstukje is een dunwandig stukje pvc buis, aan één zijde klungelig afgeplat en met een diameter die nergens aan gerelateerd is. Verder is een totaal onbruikbaar stukje waterslang meegeleverd, dat moet dienen om pomp en verdamper te verbinden (zie verder). Voor het afmeten van het oxaalzuur is een afgesneden injectiespuit bijgeleverd. De verdamper is echter met de meegeleverde 'onderdelen' niet bruikbaar. Men moet eerst een hittebestendige siliconen slang aanschaffen en een passend mondstuk fabriceren.

Helaas wijst de bovengenoemde heer Muller alle genoemde tekortkomingen van de hand. Het toestel functioneert naar zijn zeggen voortreffelijk. Voor de verdere aansluitingen moet men bij de bouwhandel een paar meter waterslang kopen; een voetstuk voor het apparaat is te koop bij de fotovakhandel. Bij het uittesten van deze verdamper blijkt overduidelijk dat de waterslang onbruikbaar is. Door de warmte vervormt deze en stagneert daarmee de doorstroming van de damp. De verdamper wordt gevuld door de sluitmoer te verwijderen, het zuur (tablet of granulaat) in de opening te deponeren, de sluitmoer weer aan te brengen en de kraan te openen en weer te sluiten. Aansluitend kan men de ruimte boven de afsluiter weer voorzien van de volgende lading. Na iedere behandeling wordt het mondstuk in de volgende vliegspleet gestoken, de kraan geopend en direct weer gesloten en het toestel weer gevuld. Tussen het openen en sluiten van de kraan moet de sluitmoer worden aangebracht om het vrijkomen van dampen te voorkomen. De bedoeling is dat men op deze manier doorlopend volk na volk kan behandelen. Het gebruik van koperen busjes als bij de GTM verdamper, is ten gevolge van de te kleine diameter niet mogelijk, waardoor deze verdamper een stuk minder gebruiksvriendelijk is. Bij gebruik van granulaat wordt al gauw geknoeid en bestaat een kans dat het granulaat vastkoekt omdat de kogelkraan bij gebruik heet zal worden. Om de oxaalzuurdamp in de bijenkast te krijgen moet er tijdens het verhitten gepompt worden.

Beoordeling

Het bovenstaande maakt het voor iemand die geïnteresseerd is niet moeilijk een keus te maken. De GTM verdamper is gebruiksvriendelijker, veiliger en wordt gebruiksklaar afgeleverd.

Is de Varroakiller met de nodige middelen aangepast (zie foto), dan werkt ook deze verdamper snel en effectief. Ervaring moet leren hoe lang er verhit moet worden om al het zuur te verdampen. Het gebruik van een stopwatch/keukenwekker vergemakkelijkt de toepassing. Wat voor alle verdampers geldt, is dat handen, ogen en het ademen beschermd moeten worden!

Waarschuwing

Waarschuwing: behandel een zwerm nooit met oxaalzuurdamp of druppels. De bijen zullen in paniek hun honingmaag ledigen en in deze plakkerige situatie sterven.

Imkerervaringen

Frans Gielen

Jaap Smit

Relatief veel jonge koninginnen waren niet bevrucht

Het viel me op dat deze zomer relatief weinig jonge koninginnen werden bevrucht. In andere jaren werden op mijn drie standplaatsen meestal alle nieuwe koninginnen bevrucht. Dit jaar kwam er in de zeven volken waarvan ik een vegeer gemaakt had in drie geen koningin aan de leg binnen vier weken na het uitlopen. Ik heb me afgevraagd of hier een verklaring voor zou kunnen zijn. Twee mogelijke oorzaken leken het meest aannemelijk. Als eerste: vanwege het late voorjaar was er relatief weinig tijd tussen het uitlopen van de nieuwe koninginnen (17 mei '08) en de reis naar de lindendracht (5 juni '08). Vandaar dat ik dit jaar tegen mijn gewoonte in de voorjaarshoning geslingerd heb midden in de bruidsvluchtperiode (rond 30 mei '08). Ik laat in normale jaren de volken altijd volledig met rust in de 4 weken na het uitlopen van de nieuwe koninginnen. Hoewel deze ene ervaring met relatief slechte bevruchtingsresultaten niet maatgevend kan zijn, is het

nog eens een bevestiging dat de volken met rust moeten worden gelaten tussen het uitlopen van een nieuwe koningin en het aanwezig zijn van gesloten broed. Als tweede mogelijke oorzaak heb ik het weer gekozen. In mijn omgeving is veel en vaak regen gevallen in mei en juni '08 (182 mm). Er waren veel regendagen in de bruidsvluchtperiode. Het temperatuurverloop was relatief koel maar niet te laag voor een goede bruidsvlucht.

Je zult maar een dar zijn

In de week van 7 tot 14 sept. '08 werden de darren op grote schaal de deur gewezen. Zoals we weten gaat dat er meestal niet zachtvaardig aan toe. Ik heb nog nooit zo veel dode darren voor de kasten zien liggen. Het viel ook op dat voor sommige kasten helemaal geen dode darren lagen. Vandaag 20 sept. '08 zag ik tot mijn verrassing ook veel darrenpoppen tussen de dode darren voor de kast. Dit was voor mij een reden om drie kasten helemaal na te

kijken. Ik vond niets bijzonders. Behalve nog veel en grote planken broed (8, 8, en 11 raten), veel stuifmeel en geen bijen met verschrompelde vleugels, zag ik ook bijen bezig met het wegnagen van darrenbroed. Zou dit gedrag iets te maken kunnen hebben met een nieuwe bijenstrategie tegen de varroamijt? Het is mij in mijn

34-jarige imkerhobby nog nooit opgevallen dat bijen darrenpoppen uit de cellen halen tijdens de darrenslachtperiode. Ik schreef al eerder dat het mij opgevallen was dat er relatief weinig varroamijten op de varroalade lagen na de mierenzuurbehandeling in juli. Ik hoop maar dat dit en het verwijderen van darrenpoppen geen voorbode is voor het 'verdwijnen' van de volken in de komende winter.

Nog een verrassing

Ik schreef al eerder dat het me opgevallen was dat er halverwege augustus al zo veel verzegeld voer in de kasten aanwezig was, ondanks dat ik pas ongeveer de helft van de 15 kg suiker per volk had gegeven. Vandaag 20 sept. '08 viel me op dat er bijna geen verzegeld voer was bijgekomen, hoewel ik twee tot drie keer per week een pot met 1:1 suikeroplossing ben blijven voeren. Blijkbaar hebben de volken al die suiker gebruikt om het broed warm te houden en nog veel broed te kunnen aanhouden. Het was de afgelopen 7 dagen 's nachts slechts 6-8°C en daarom moest er flink 'gestookt' worden. Dit betekent wel dat er in de komende week nog zo'n 5 kg suiker per volk opgenomen moet worden. De weersvoorspellingen voor deze derde week in september zijn echter stabiel en goed. Ik verwacht daarom dat de bijen geen enkele moeite zullen hebben om deze 5 kg suiker in één week te verwerken. Ze krijgen deze week echter wel twee delen suiker op één deel water.

Foto Frans Gielen

Ik zag tot mijn verrassing ook veel darrenpoppen tussen de dode darren voor de kast

van imkertotimker

Ko Zoet

Werkstuk

"Ko, kan ik je een interview afnemen, ik moet namelijk een werkstuk schrijven en ik heb de bijen gekozen". "Natuurlijk kan dat Karin, zeg maar wanneer". Dan moet ik even in mijn agenda kijken want ik heb nog een paar feestjes en ik help in de manege en ik moet' ... Karin is tien jaar oud. "Voordat ik het vergeet, heb je ook wat foto's over de bijen"? Ik was juist bezig oude jaargangen van Gleanings in Bee Culture op te ruimen en dat kwam dus goed uit. Op een geschikt moment was er dan 'het interview'. "Zeg Ko, als een bij steekt gaat ze dood. Maar hoe dan, bloedt ze dan dood? Karin, als jij valt bloed je dan dood? "Nee, dat is zo, maar een bij gaat wel dood" (dat was een tik op mijn vingers). Dat klopt, maar een bij bloedt niet dood. Net als bij mensen stolt haar bloed. Maar als een bij een mens of ander zoogdier steekt dan breekt haar angel af, ze raakt dan een belangrijk deel van haar lichaam kwijt. Daardoor gaat ze uiteindelijk dood. "Doet een steek erg veel pijn?" Dat valt wel mee, maar als je door een bij gestoken wilt worden ga je maar eens mee naar de bijen. Even was het stil. "Nee Ko, dat doe ik niet, want dan gaat die bij dood. Nog bedankt voor het interview en de plaatjes". Weg was ze, op weg naar de volgende afspraak.

Rijpe honing oogsten

In het artikel in *Bijenhouden* juli/augustus, pag. 3, over het oogsten van honing worden de puntjes op de 'i' gezet. Hoe gaat het in de praktijk? Hier op Terschelling kijken de imkers reikhalzend uit naar de eerste raten verzegelde lamsoorhoning, die onder druk van de grote vraag niet snel genoeg geslingerd kan worden. Daarnaast is het ook voor de imker een grote eer om als eerste Boschplaathoning op de braderie te kunnen aanbieden. Dan verschijnt het eerder genoemde artikel in het blad *Bijenhouden* waarin ons fijntjes wordt verteld dat zelfs honing geslingerd uit volledig verzegelde raten niet altijd rijp is. Er kan nog zo veel vocht in de honing aanwezig zijn dat deze later gaat gisten.

Daartegenover staat weer dat open honing zelfs droger kan zijn dan verzegelde honing als de dracht enkele dagen onderbroken wordt door slecht weer. Dan wordt er namelijk geen verse nectar binnen gebracht met een hoog vochtgehalte en zal door waaieren van de bijen de al aanwezige nectar in de raten worden ingedampt. De open nectar verliest dan zo veel vocht dat deze sneller droogt dan de al verzegelde honing. Met deze uitleg heb ik wat moeite. Ik heb nooit anders geweten dan dat de verzegelde honing voor de bijen een uitbehandeld eindproduct is, klaar voor later gebruik. Open honing is een halfproduct. Terugkomend op het vochtverlies van de nectar, dat zal doorgaan tot er een evenwichtsituatie is ontstaan tussen de relatieve vochtigheid (R.V.) van de nectar in de raat en de R.V. van de omgeving. Er is dan een rust-op-de-plaats-situatie ontstaan. Aangezien de R.V. in het broednest varieert van 35 tot 50% en de R.V. in de honingkamer vanwege de lagere temperatuur hoger is, vraag ik me af op welke manier de nectar zoveel vocht kan verliezen dat het rijpe honing wordt met een vochtigheidsgraad van beneden de 20% in een omgeving met een veel hogere R.V. Net als de bijen vinden wij het eindproduct geschikt voor consumptie en voor langere tijd houdbaar als de honing groten-deels verzegeld is.

Voor de bijen zelf is het misschien wel zo prettig dat hun eindproduct honing of ingedampte suikerwater in verzegelde toestand in staat is wat vocht uit de omgeving aan te trekken. De bovenlaag is dan beter te verwerken als ze er tijdens de winterzit aan toe zijn. We weten allemaal dat juist tijdens de wintermaanden water een schaars goed is waaraan onze bijen steeds meer behoefte krijgen als het broednest zich uitbreidt richting voorjaar. Zo ver is het nog niet. De echte winterzit moet nog komen. Laten we hopen dat het ze goed gaat. Het inwinteren van bijenvolken is van alle tijden. Ook 350 jaar geleden werd er ruim aandacht aan besteed.

Dit schrijft Vader Cats

"Als nu in september de biën t'huys gekomen zyn, zoo zal men aenzien wat

overstallig is of niet: de vette zal men af doen of korten, en de zwakke zal men versterken met honig en yek, of biënbrood. In de maend van october zal men die stellen ter plaets daer men die in den winter zal oordeelen over te houden, en wel voor de koude en nattigheid bezorgen.

In november, december, januari en february moet men ze niet dikwils bezigtigen, en wanneer men zulks begeerd te doen, moet men daer toe eenen waermen dag waernemen, opdat zy niet en zouden verkouwen; want de koude maekt hun kreupel en lam".

Beginnersdagboek

Het eerste jaar imkeren is een jaar van vallen en opstaan. Blauwe plekken oplopen, intense spanning, zelfoverwinning. Misschien herkent u iets in het verhaal van Lotty van den Bosch uit de Vereniging Arnhem, Velp en wijde omgeving.

"Ik heb intussen heel wat imkers gesproken, de meeste zijn oude rotten in het vak met heel wat jaren ervaring. Wat de één meemaakt kan een ander ook overkomen. Ik blijf dus luisteren en bijleren én hopen dat ik weet wat mij te doen staat op het moment dat zich tussen mij en mijn bijen iets onverwachts voordoet. Ik vind het ook niet erg om toe te geven dat ik alle imkers in mijn omgeving heb ingeschakeld toen ik het even niet meer wist. Daarvan heb ik in ieder geval geleerd dat je één probleem op heel veel verschillende manieren kunt aanpakken. De winter is gezellig, thuis bij de kachel met alles wat er bij hoort. Maar als je graag met je bijen aan de gang wilt dan duurt de winter gewoon te lang. In de winter raampjes beraten en onderhoud plegen vond ik niet nodig want ik had maar één volk. Vanaf eind februari kon ik tijdens de spaarzame enkele uurtjes met een temperatuur boven de tien graden al wel zien dat er nog leven was. Daar word ik dus gelukkig van. Ik houd van de lente. Heerlijk! Vanaf maart kwam er steeds meer activiteit. Tijdens de voorjaarsinspectie begin april zag ik dat het volk niet alleen goed de winter was doorgekomen, maar ook redelijk

op sterkte was. Ik had met imker Frans de afspraak gemaakt dat we het volk samen gingen bekijken begin mei. Hij ging eerst nog een paar weken met vakantie en hij zou op tijd terug zijn voordat ze gingen zwermen. Ik pleit er bij deze voor dat elke beginnende imker een mentor zou moeten hebben. Het geeft je wat extra zekerheid als je ook terug kunt vallen op ervaring in plaats van alleen de lesboeken. Op 23 april voel ik toch wel wat onrust bij mijn volk. Het is heerlijk weer, zonnig en warm. Als ik een dag later voor een uitgebreide kookklus in de keuken sta met de deur open hoor ik het gezellig zoemen van de bijen. Ik ben er blij mee. Glimlachend verbeeld ik me dat het gezoem steeds drukker lijkt te worden. Als ik me even los maak van het aanrecht en bij de open deur ga staan schrik ik me kapot. Wat krijgen we nou? Met open mond doe ik een stap naar buiten. Krijgen we onweer? Waarom zijn ze anders zo druk? Normaal zie je er een aantal bij de kast maar het zijn er al honderden in de tuin en het leken er steeds meer te worden. Ik had dit nog nooit meegemaakt. Ik ging toch maar weer naar binnen want het werd heel erg druk. Met volle verbazing keek ik vanuit de woonkamer naar het spektakel en wist totaal niet wat er ging gebeuren. Toen ik aan de voorkant uit het raam keek stond

daar mijn nieuwe buurvrouw druk te gebaren. Ook in haar tuin vlogen heel veel van mijn bijen. We gingen samen kijken. "Volgens mij zitten jouw bijen in de tuin van de achterburen" zei ze. Een gevoel van ongelofelijke schaamte be kroop me. Zo'n gevoel dat je krijgt als je zoontje bloemen uit de tuin van de burens heeft gejat. Ik bleef me verontschuldigen en probeerde me eruit te praten door te zeggen dat je bijen niet kunt opvoeden om thuis te blijven. Door de schutting van de zij- en achterburen groeit een prachtige boerenhortensia. En daar zaten de bijen, tussen de planken van de schutting en in de hortensia. Ik ging bij de achterburen kijken, maar hoe vaak ik ook heen en weer liep, het leek van geen kant op een tros bijen als in het lesboek. Het was een plakkaat en geen tros. Ik zou niet weten hoe je een zwerm moet pakken, laat staan een plakkaatzwerm. Ik belde mijn docent, maar die was op weg naar een lezing. Mijn mentor was dus met vakantie. Uiteindelijk kreeg ik imker Jan Lijkendijk aan de lijn. Zijn vrouw was jarig en hij had het huis vol visite. Als beginnende imker blijf je je dan schamen. Hij kwam tóch even kijken en zou gelijk een kieps meenemen want die heb ik nog niet. Jan vond de zwerm ook ongunstig hangen. Ik voelde me gelijk een stuk beter. Hij spoot de

zwerm nat en een deel kwam in de kieps terecht. Nu hopen dat de koningin erbij zit. Hij hing de kieps op en het plan was die ná het eten op te halen. Wat een opwinding. De ene adrenalineshot na de andere gaat door je lichaam". (wordt vervolgd).

Het weer in november

In de periode 1971-2000 waren voor het midden van het land de gemiddelde waarden zonneshijns N=60 uren, N-81 mm neerslag en voor de maximumtemperatuur N=9,1°C.

Jaar	Zon(uren)	Neerslag(mm)	Max. temp °C
2003	N	- (54)	+ (10,9)
2004	N	N	N
2005	+ (74)	N	+ (10,2)
2006	N	N	++ (12,2)
2007	N	N	+

Geraadpleegd

Bosch, Lotty van den, Mijn eerste jaar, "De Bijenstal" Imkervereniging Arnhem/Velp e.o. 34(2): 21 juni 2008

Cats, J., Bie boek: 34-35

Liebig, Dr. Gerhard, in vertaling M.J. van Iersel; Honing pas oogsten als hij rijp is, *Bijenhouden* 2(7/8): 3 (2008)

Cursief

Rik Oldeven

Einstein en de bij

Johan Cruyff behoort ongetwijfeld tot 's werelds beste voetballers ooit. Hij voetbalt nu niet meer maar behoort vandaag de dag ongetwijfeld tot de beste voetballers ooit. Zijn uitspraken blijken echter niet alleen het volledige voetbalterritorium te bestrijken, Ze worden ook daarbuiten als waardevol en efficiënt gewaardeerd. "Elk nadeel heb z'n voordeel" komt als citaat zelfs in proefschriften die niets met voetbal te maken hebben, voor. Als het verkiezingen voor bv. de Tweede Kamer betreft, willen voetbalminnende zwevende kiezers graag weten wat Johan stemt. Dan is hun probleem snel opgelost.

Einstein is de uitvinder van de relativiteitstheorie. Dat is andere koek dan voetbal. Hij is er terecht wereldberoemd mee geworden, ook al begrijpt het merendeel van de mensheid niet precies waar hij het over heeft. Dat maakt hem overigens nog excellenter. Wie de relativiteitstheorie heeft geformuleerd is in ieder geval geen domme jongen, mag men aannemen. Als die jongen zich over bijen uitspreekt, zal dat dus ook wel waar zijn, in ieder geval behartigenswaardig. Wat zei Einstein over bijen? "Als de honingbij uit onze fauna verdwijnt, betekent dat het einde van de mensheid op korte termijn".

Ik geloof er geen bal van. Daar heb ik twee redenen voor: zijn uitspraak over de honingbij heeft m.i. niets te maken met zijn relativiteitstheorie en voor dweperij ben ik een te nuchtere Hollander. Daar komt nog bij dat uit een welingelichte bron is gebleken dat Einstein deze uitspraak nooit heeft gedaan.

Kortom: ik ga vooralsnog met Cruyff mee als het voetbal betreft, ik wil me – voor zover mogelijk – verdiepen in de relativiteitstheorie, maar ik stem op de partij van mijn keuze en blijf imkeren voor mijn plezier. Als dat een bijdrage levert aan het voortbestaan van de mensheid, is dat mooi meegenomen. Meer zit er bij mij althans niet in.

De guldenroede is een opvallende verschijning met zijn vele goudgele pluimen; het ruime insectenbezoek maakt de plant extra aantrekkelijk

Guldenroede (*Solidago* L.)

Hennie Oude Essink

Het geslacht *Solidago* kent ruim honderd soorten, die alle inheems zijn in Noord-Amerika en die zich het beste thuis voelen op verlaten landbouwgronden, op zonnige open vlaktes, langs sloten en wegen, in prairies en op door branden opengevalen plekken in de uitgestrekte wouden van het aan natuur zo bevoorrechte land. Het zijn meerjarige, kruidige planten met een rijke bloei in nazomer en herfst. De bloemen zijn geel en staan in trossen of pluimen op lange of korte stelen in groepen of solitair. Zij zijn alle op insectenbestuiving aangewezen en daartoe beschikken zij over een ruim aanbod van nectar en pollen, dat voor een breed scala van insectensoorten toegankelijk is.

De opvallende verschijning van de vele goudgele bloem pluimen in het weidse nazomerse landschap levert de plant het verwijt op, dat zij de veroorzaker is van de in dat jaargetijde alom heersende hooikoortsellende. Het pollen evenwel van de *Solidago* is kleverig en zwaar en wordt niet door de wind opgenomen. De ware veroorzaker is de gelijktijdig bloeiende ambrosia; met haar lichte en droge pollen een windbestuiver. Naast pollen levert de plant ruim nectar. Per bloem is dat maar een fractie van een gram per etmaal. Uitgaande evenwel van een gemiddeld aan-

tal van 2.000 bloemhoofdjes met ieder 15 bloemen per bloeistengel, kom je toch op 25.000 bloemen per steel! De nectarproductie is afhankelijk van een zonnige standplaats en een tijdens de bloei vochtige bodem. In gunstige omstandigheden halen imkers ruim *Solidago*-honing binnen, die licht van kleur is, snel kristalliseert en een kruidige geur en smaak heeft. In Amerika is de medicinale toepassing van deze plant hoog; merkwaardig genoeg begon de belangstelling om de plant vanwege haar sierwaarde in de tuin aan te planten pas rond 1980 op te komen.

Europa

De *Solidago virgaurea* L. (De echte guldenroede) is als enige inheems in Europa en Azië. De plant heeft een voorkeur voor droge zandgronden, lichte bossen, bosranden en heidevelden. België kent meer vertegenwoordigers dan Nederland, waar de plant door toedoen van kruidenzoekers vaak verdwenen is en sinds 2004 wegens haar kwetsbaarheid op de rode lijst van beschermde planten staat. De stengel is middenhoog; lager dan die van de geïmporteerde late en Canadese *solidago*. De wortel maakt geen uitlopers; vermeerdering geschiedt derhalve alleen door uitzaaiing. Aan de smalle, pluimvormige bloeiwijzen met omhoogstekende zijtakjes staan de bloemhoofdjes; deze zijn 1 cm groot en

hebben afstaande straalbloemen, die ver buiten het hoofdje steken; op de honingraatachtige bodem staan buisbloemen. De bloeitijd is van juli tot in september. Honingbijen, maar ook solitaire en hommels, kunnen zich tegoed doen aan rijkelijk voorhanden nectar en pollen. De soort is ook in cultuur gebracht en levert met name planten voor de tuinder, die graag lagere planten heeft, die minder explosief uitdijen (de *minuta* is maar 10 cm en de *golden dwarf* 30 cm hoog). Imkers zullen meer baat hebben bij de geïmporteerde soorten, waarvan er twee in Europa zijn ingeburgerd.

De *Solidago canadensis* L. (de Canadese guldenroede) werd door kolonisten al in 1648 naar de botanische tuinen in Engeland gehaald, verrukt als zij waren over de medicinale kwaliteiten van de plant. De *Solidago gigantea* Aiton (de late guldenroede) werd korte tijd later als bijzondere sierplant toegevoegd.

Sinds de 19e eeuw zijn beide soorten ook binnengebracht naar tuinen en kwekers op het Europese vasteland, waar zij zich snel uitbreidden en verwilderden. Over het algemeen zijn indringers vaak groter en robuuster dan de inheemse populaties en minder kieskeurig in haar standplaatsen. Beide soorten kennen een enorme productie van zaad, dat door de wind wordt verspreid. Ook vegetatief brei-

De 'echte guldenroede' is als enige inheems in Europa en kleiner dan de Amerikaanse soorten

De 'late guldenroede' werd als bijenplant ingevoerd; de plant is hoog en breidt zich snel uit

De 'Canadese guldenroede' is de oudste import en om haar sierwaarde overal ingeburgerd

De plant is een goede nectar- en pollenleverancier; de kleur van het pollen is goudgeel/oranjegeel

Pluimvoetbij

Stippelmot

den zij zich uit door talloze uitlopers op het wortelgestel; in optimale omstandigheden bereiken zij aantallen stelen tot wel 300 per m². De snelle spreiding over vele streken van Europa werd mede veroorzaakt, doordat men deze 'bijenplant' overal ging aanplanten ten behoeve van de honingbijen. Door het hoge aanbod van pollen en nectar vormden de kolonies een welkome dracht in het late seizoen.

Door deze enorme toename dreigden lokale plantensoorten in de verdrukking te komen en werd men erop verdacht een al te grote uitbreiding tegen te gaan. Zo zijn om uiteenlopende redenen de arealen in de loop van de 20ste eeuw teruggelopen. Schotman spreekt in 1942 nog van de guldenroede als een late hoofddracht naast boekweit, heide en zeeaster (nr.1072) en volgens hem leven imkers, die bovendien nog een voorjaarsdracht hebben van het fruit en een zomerdracht van klaver en linde, in een soort nectarparadijs.

De *Solidago canadensis* behoort tot de oudste introducties, die van Amerika naar Europa kwamen; zij werd ingevoerd vanwege haar hoge medicinale eigenschappen, haar bijzondere sierwaarde en als bijenplant. Verwilderd kun je haar overal tegenkomen; als cultivar vond zij via botanische tuinen en kwekerijen haar weg naar onze tuinen; er zijn vele hybride cultivars die minder uitdijen dan de verwilderde soort. De stelen bereiken een gemiddelde hoogte van 1,5 m; zij zijn aan de bovenste helft behaard. De bloem-

hoofdjes verschijnen aan de stengeltop in brede pluimen op boogvormige takken. De bloei heeft haar hoogtepunt in augustus en gaat tot oktober door. De lintbloemen aan de rand van de kleine hoofdjes steken niet boven de buisbloemen uit.

De *Solidago gigantea* kwam vooral als sierplant binnen en, eenmaal verwilderd, overtreft zij de Canadese soort. Zij kan een hoogte bereiken van 2,5 m en bloeit een maand later, van augustus tot in oktober met als hoogtepunt september. Zij bloeit met grote pluimen aan kromme zijtakken waarbij de hoofdjes zich naar één kant richten. De hoofdjes zijn groter dan die van de Canadese en hebben een hoog omwindsel waar de straalbloemen bovenuit steken.

De bloem

Guldenroede is een van de vele laat-bloeiende composieten. De gele bloemen staan in kleine korfjes (hoofdjes) op een vlakke bodem met raatstructuur. Op het onderstandig vruchtbeginsel wordt de plaats van de kelk ingenomen door een pappus van korte haarborsteltjes, de late parachute voor het rijpe langwerpige bruine nootje. De 5-tallige kroon is vergroeid tot een buis, eindigend in 5 kleine slipjes. Onder in de buis bevindt zich een nectarkrans. Hier ontspringen ook de vijf meeldraden, waarvan de langwerpige helmraden een buis vormen waarin aan de binnenzijde het pollen wordt afgescheiden. Eén stijl komt omhoog en duwt

het pollen naar buiten. Daarna wijkt de top uiteen tot twee stempellobben. De gele straalbloemen rondom het hoofdje zijn aan één zijde uitgegroeid tot een lang lint. Zij zijn vrouwelijk en hebben dus alleen een stijl met stempels. De buisbloemen in het hart van de bloem zijn tweeslachtig. De stempels zijn niet ontvankelijk voor eigen stuifmeel. De plant is zelfsteriel en op kruisbestuiving aangewezen. De vegetatief gevormde stelen in de grote populaties van de Canadese- en late guldenroede zijn feitelijk klonen van de eerste moedersteel en dus zelfbestuivend. Binnen zo'n groep is de vruchtzetting minimaal. De bloemen leveren ruim goudgeel/oranjegeel pollen af. Voor een ruime nectarafgifte is de bloem afhankelijk van een zonnige standplaats en een vochtige bodem.

Bestuivers zijn honingbijen, solitaire, hommels, zweefvliegen en graafwespen.

Naamgeving

Solidago is Latijn voor 'ik maak gezond'. De plant wordt van oudsher in de artsenij aangewend als wondontsmettende en -helende plant. Sinds de Middeleeuwen wordt zij ook veel gebruikt als zuiveraar van urinewegen en nieren. Een vroegere naam 'heidens wondkruid' duidt erop, dat het ook bij de oude Germanen een voor-naam wondkruid was.

Guldenroede (goudtwijg) is de vertaling van de soortnaam *virgaurea*; virga = twijg; aurea = goudkleurig.

Honingbij

Honingbij op de Canadese guldenroede

Een gesprek met Romée van der Zee

"Semper avanti"

Ton Thissen

Wie met maandelijks regelmaat het blad *Bijenhouden* – voorheen *BIJEN* – leest en naar aanleiding daarvan diverse bijenwebsites bezoekt, is gaandeweg vertrouwd geraakt met de naam Romée van der Zee (1947). Sinds 2000/2001 houdt zij zich bezig met het gesprek van de dag onder imkers: de bijensterfte. Met dit item zijn vandaag de dag zelfs de media aan de loop gegaan. Ze zoeken de oorzaak ervan gemakshalve en geheid bij de klimaatverandering en de zendmasten. Nou zijn journalisten meestal geen imkers maar de meeste imkers zijn geen onderzoeker. Romée van der Zee is dat wel.

Als het over bijen gaat, zijn we geneigd achter een onderzoeker op dit terrein stevast een bioloog te veronderstellen, iemand die ervoor gestudeerd heeft en dus gemachtigd is daarover iets van belang te zeggen. Bij Romée ligt dat iets anders. Zij heeft meer weg van de schrijver van onze bijenbijbel Johan Willem Schotman (1892-1976). Schotman was, om het zo maar eens te zeggen, van alles: schrijver/dichter, filosoof, schilder, arts, kunstkenner en imker, maar geen bioloog. Zo deed Romée in haar leven aan dans, studeerde neuropsychologie en filosofie, hield zich bezig met het maken van experimentele films, werd als wetenschappelijk onderzoeker door de gemeente Amsterdam aangetrokken in het kader van de stadsvernieuwing in die dagen, is imker maar geen bioloog. Toch is zij op dit moment de toonaangevende onderzoeker als het de bijensterfte in Nederland gedurende de afgelopen jaren betreft. Hoe is dat zo gekomen?

Een anekdote

Van huis uit heeft ze naast een boel gezond verstand, een uitgesproken verbaaliteit en creativiteit ook de nodige strijdvaardigheid meegekregen. In het septembernummer 2008 van *Bijenhouden* wordt ze op p. 16 getypeerd als iemand "met een goed idee, een lange adem, veel geduld en

Romée en Mariano Higes (de ontdekker van *Nosema ceranae* in Europa) samen aan het werk

een flinke portie doorzettingsvermogen". Maar er is meer, althans iets fundamenteels, iets uit haar vroegste jeugd. Zijzelf daarover: "Als meisje van een jaar of negen á tien dwaalde ik met een vriendinnetje over de Hilversumse hei. Achter een leemkuilafgraving ontdekten wij bijenkasten. Ik heb daar bij wijze van spreken een eeuw lang van het gezoem van de bijen liggen genieten. In de afgraving hadden een paar jongens een diepe kuil gegraven met daarin een zijdelings onderkomen, een soort kamertje. Wij vroegen hun daarin een kijkje te mogen nemen. Dat mocht. Toen wij waren afgedaald haalden de jongens de ladder op. We zaten opgesloten. Een hoge mate van doodsangst overviel mij. Tot er na verloop van tijd boven ons graf een man in een witte sluier verscheen die ons eruit haalde: de imker van de bijenkasten. Aan ons leven was geen afschuwelijk einde gekomen. De imker had ons gered! Toen ik later (1977) via een zwager bijen kreeg heb ik in iedere imker die eerste imker terug willen vinden.

Film over varroamijt

De films die ik in die dagen ook over bijen maakte zijn aan de poëtische kant.

Er zit spanning in, angst, dood maar ook verbondenheid, schoonheid en ritme; een vorm van ballet eigenlijk, van poëzie ook maar dan zonder taal. Een uitzondering daarop was de film die ik met toezegging van de benodigde financiën door het Ministerie van Landbouw wilde maken over de varroamijt. Een documentaire eigenlijk met de werktitel: *Overlevingsstrategieën van de varroamijt*. Ik vond dat we als imkerij teveel uitgingen van de bij en niet van haar belager, de mijt dus, wat naar mijn mening meer effectieve informatie zou opleveren. Hoe meer je over deze parasiet aan de weet komt, zo redeneerde ik, des te groter de kans het euvel te overleven. Dit is trouwens van het begin af aan mijn thema geweest: de bijen redden, mijn uiterste best doen ze in stand te houden, de dood op afstand houden. Ik houd mij niet voor niks zo fanatiek met de huidige bijensterfte bezig. Maar ik loop vooruit. Wat die documentaire betreft, kan ik kort zijn. Toen de Ambrosiushoeve van mijn onderneming hoorde, was de reactie van de medewerkers aldaar dat zij dat ook en beter konden. Het kwam erop neer dat zij geld voor hun video ontvingen,

die gericht was op bestrijding met nicotine en dat de afdeling voorlichting van LNV mij meedeelde dat om deze reden mijn film niet gefinancierd werd. Wat later overkwam mij hetzelfde toen het het maken van een film betrof over bestuiving, ondersteund met overheidsgeld. Mijn medewerking werd gevraagd en door mij verleend, maar de geldstroom ging wederom aan mij voorbij. Ik ben daar al met al duizenden guldens bij ingeschoten".

Een eentonig verhaal

Uit de geschiedenis – op welk niveau dan ook – blijkt steeds weer dat sommige dingen gebeurden, omdat ze op een bepaald moment gebeuren moesten. Niet dat men er voor in de rij stond om de klus te klaren. Het waren er maar enkelen die dat beseften; meestal een eenling die er aan begon. Romée: "Dat je begint vanuit een gevoel van urgentie en maar ziet waar je uitkomt is in de kunst heel gewoon, maar wekt elders soms tot opgetrokken wenkbrauwen".

Zo begon Romée tien jaar geleden met een website (nu: imkerforum) voor imkers. Raar, maar nu uitgegroeid tot een acceptabel om niet te zeggen onmisbaar fenomeen. Zo begon zij met ook de monitoring betreffende de bijensterfte. Wat is de

te nemen. Ik zou de monitoring doen, zij de bemonstering. Toen het op geld aankwam was het met het delen gedaan. Dat is de rode draad: het geld gaat exclusief naar steeds dezelfde club ..."

Een voortdurend gevecht

Als ik in een pauze van haar betoog de term miskennis laat vallen, reageert ze onmiddellijk. "Er is geen sprake van miskennis of erkenning maar van emoties omdat niet de kwaliteit van het onderzoek maar andere overwegingen de toekenning van gelden bepalen. Ik vind dat onrechtvaardig en vecht tegen deze misstand. Onderwijl ben ik betrokken geraakt bij de internationale werkgroep "Coloss" en heb in het eerste jaar gefunctioneerd als voorzitter van een van de twee subgroepen. Daarvoor moet je nogal wat in huis hebben én nogal eens naar het buitenland reizen. Ik richtte me tot LNV om tenminste mijn reiskosten vergoed te krijgen. Na een jaar kreeg ik het antwoord dat de door LNV te verstrekken gelden exclusief aan het als enige te boek staande onderzoeksinstituut voor bijen, inmiddels Bijen@Wur geheten, werden overgemaakt. De NBV onderschreef dat beleid, al steunde Marcel Simon, het HB bestuurslid voor onderzoek, mij waar mogelijk. Er zat bij

van buiten, zoals – met permissie – ik mezelf (onder anderen) beschouw op grond van mijn onderzoeksresultaten en mijn gedrevenheid, te benutten voor verbetering van de situatie. Alleen zo bereik je je doel te komen tot één instituut in Nederland dat kwaliteit heeft. Vanuit dit perspectief voel ik me niet alleen niet miskend maar eerder, althans internationaal, erkend. Het is alleen treurig om het een en ander nog steeds voornamelijk uit eigen zak te moeten betalen."

Doorgaan

Door Mariano Higes, de ontdekker van *Nosema ceranae* in Europa (Spanje), werd Romée gevraagd te kijken hoe het daarmee in Nederland gesteld was. "Ik heb er een groot onderzoek van gemaakt met 300 volken in vier groepen: Terschelling, Texel, Schiermonnikoog en 13 standen op het platteland waar eerder grote CCD-sterfte was waargenomen. Daarvoor heb ik met Marleen Boerjan, Hayo Velthuis en Albert de Wilde een stichting in het leven geroepen, de NCB, die de medewerking gekregen heeft van het ministerie van LNV, nu er meer contact is tussen de Nederlandse imkerij en met name de Tweede Kamer. Mijn onderzoek heeft opgeleverd dat er ook in Nederland sprake is van *Nosema ceranae*. Ik heb daar onlangs het een en ander over gepubliceerd in *Bijenhouden*. Trouwens ook over mijn meerjarenonderzoek met betrekking tot de bijensterfte. Wel moet ik het – ik hoop voorlopig – nog hebben van sponsoring en van medewerking vanuit Spanje en van het support van kritische meedenkers, maar het vooruitzicht is positief. Ik ga door. Ook omdat ik zeker weet dat wat goed is uiteindelijk op welke wijze dan ook een financiële basis zal krijgen. Ook binnen de Nederlandse imkerij".

Geveltop

Bij mijn vertrek uit Tersoal kijk ik aan het eind van het tuinpad nog even om naar de boerderij die ons ettelijke uren heeft geherbergd. Er wordt nog mondjesmaat aan verbouwd. Het zwanenbord prijkt in de volle zon aan de geveltop. Ik zou, gelet op ons gesprek, wel een naam weten voor deze hofstede. Een over de grenzen van Friesland en Holland reikende naam die alles zegt over de bewoonster ervan: Semper avanti: Altijd vooruit.

Tersoal, 15 september 2008

Toen het op geld aankwam was het met het delen gedaan

werkelijke situatie in het land met zoveel imkerslatijn? Via een pilot op het internet is haar activiteit uitgegroeid tot hét landelijk monitoringsonderzoek van dit moment. Zoiets kost geld. VBBN/NBV stelde geldelijke ondersteuning in het vooruitzicht. Romée: "Toen PPO-Bijen van mijn onderneming hoorde, liet men weten: wij gaan monitoren. Zoiets had ik al eerder gehoord. De Bedrijfsraad besloot daarop de financiën aan PPO-Bijen toe te wijzen. Twee jaar later deed PPO verslag van haar activiteiten op grond van 44 reacties. Ik werkte toen al met zo'n 600 respondenten. Wat later (2006) maakten PPO en ik de afspraak – ik ben nogal vasthoudend – samen het onderzoek ter hand

het hoofdbestuur de gedachte achter dat er geen plaats was voor meer instituten, zeker niet in een tijd waarin de overheid zich steeds meer distantieerde van dit soort activiteiten. De NBV redeneerde dat behouden moest worden wat men nog had en dat men een zo goed mogelijke relatie met het ministerie moest overeind houden. Ik kan me wel verplaatsen in die gedachtegang, die op zichzelf fatsoenlijk is, maar het is een verkeerde strategie. PPO liet in mijn ogen weinig zien. En dat tot op de dag van vandaag. Als je als NBV daar toch al je kaarten op zet, houd je de zaak niet overeind maar versnel je de ondergang van de Nederlandse imkerij. Slimmer was het geweest katalysators

Jubilarissen Zeelandse bijenhoudersvereniging

Jan Ottens

Dit jaar telt onze bijenvereniging maar liefst 3 jubilarissen! Piet Verbruggen en Toon de Groot zijn 25 jaar lid en Kees Cornelissen is maar liefst 75 jaar lid. Hij sloeg daarmee alle records!

Toon de Groot heeft de cursussen voor bijenteeltleraar, honingkeurmeester en cursussen op het gebied van bijenziekten gevolgd. Zelfs bij de Vlaamse imkersbond heeft hij een cursus gevolgd.

Toon geeft al jaren bijencursussen op zijn bijenstand aan de Korte Dijk. Hij is iemand die met hart en ziel voor zijn bijen zorgt en een brede interesse heeft voor de natuur. Vanaf 1993 is hij voorzitter van onze vereniging.

Voor de vereniging heeft hij zich altijd flink ingezet, ook al had hij vaak het gevoel te trekken aan een dood paard. Het lijkt immers net of het alsmaar moeilijker wordt om de jeugd enthousiast te maken voor de natuur en de bijenteelt in het bijzonder. Vergrijzing is daardoor in bijenteeltverenigingen een bekend verschijnsel. Toch blijft hij proberen om mensen enthousiast te maken voor deze boeiende natuursport. Dat valt niet mee in een tijd waarin iedereen zegt het druk te hebben en er zoveel feestjes en andere activiteiten zijn dat de bijen letterlijk bijzaak geworden zijn. Hij heeft er altijd veel belang aan gehecht dat een vereniging die al zo oud is en feitelijk stamt uit de

Middeleeuwen, voortgezet wordt. Kost wat kost wil Toon voorkomen dat onze vereniging met zo'n rijke historie een zachte dood zal sterven.

Activiteiten

Ondanks het feit dat we een kleine vereniging zijn is er toch een heel scala aan activiteiten geweest door de loop der jaren heen. Met als hoogtepunten de Brabantse bijendag in 1989 op de Heische Tip en de appeltentoonstelling in 2002. Dat waren hele ondernemingen voor zo'n kleine vereniging.

Al onze leden zijn vaak betrokken bij uitleg aan kinderen op diverse scholen. Vooral Toon heeft hier jaarlijks werk mee. Een goede zaak, want bij heel veel mensen wordt de kiem voor belangstelling voor bijen en de natuur al heel jong gelegd.

Toon organiseert ook al jaren de studiedag in Boxtel mee. Dat is heel veel werk, waar menig lid geen weet van heeft.

Verder heeft hij zich ook gespecialiseerd in bijenziekten. In deze tijd, waarin de ene na de andere nieuwe ziekte opdoemt, is dat erg handig voor de rest van de vereniging. Een specialist in huis hebben, betekent dan immers een grote voorsprong op de rest hebben!

Kersenboomgaard

Piet Verbruggen is halverwege de 70-tiger jaren begonnen met bijen houden, nadat Jan van der Wijst een zwerm voor

hem geschept had in de tuin.

De interesse voor bijen is bij Piet gewekt in zijn vroege jeugd. Zijn vader had namelijk ook bijen in de kersenboomgaard van vroeger, zoals zo veel mensen in die tijd in deze omgeving. Jarenlang heeft hij de oude spullen nog bewaard op de zolder.

Piet is een alleskunner en tevens praktiserend uitvinder. Dat maakt hem onmisbaar als er iets georganiseerd wordt waarbij twee rechterhanden nodig zijn. Het kan zo gek niet zijn of Piet bedenkt er een handige oplossing voor.

Piet zijn zelfgemaakte wassmelter van beton was een blikvanger op vele demonstratiedagen en ook op de jaarlijkse Ambrosiusavond. Het is fascinerend om te zien hoe oude donkere raten nadat ze omgesmolten zijn, weer in prachtige vellen kunstraat veranderen door de zelfgemaakte pers van Piet.

Slechts aan één kant

Piet is eind jaren 80 helaas allergisch geworden voor bijensteken. Toch heeft hij zijn hobby niet vaarwel gezegd en had hij er vele ritjes naar Helmond voor over om gedesensibiliseerd te worden.

Onlangs is Piet weer opnieuw allergisch geworden. Dat was een tegenslag, maar hij blijft zijn beestjes trouw; ze zijn slechts aan één kant heel erg spits. De rest is allemaal zacht en daar concentreert hij zich voorlopig maar op.

Niettemin blijft het opletten in zo'n situatie en je moet wel een echte liefhebber zijn om door te gaan met je hobbydiertjes. Zijn bijen weten dit te waarderen, want ze zorgen elk jaar weer voor een overvloedige honingooist.

Piet heeft zich ook altijd flink ingezet voor de bijenweide. Talloze bomen en struiken, waar bijen iets aan hebben, heeft hij opgekweekt en later overal mee verspreid. Dat is niet zonder resultaat gebleven. Soms zat het echter tegen en werden de bomen, net als ze mooi groot begonnen te worden, weer gekapt, dat was dan een teleurstelling. Maar uiteindelijk zijn er toch veel drachtbronnen bij gekomen. Dankzij zijn inspanning, zijn er veel mooie bomen en struiken bijgekomen in Zeeland. Daar profiteren niet alleen de

foto: S. Renske van den Boom

De drie jubilarissen op een rij. Vlnr: Piet Verbruggen (25 jaar) Kees Cornelissen (75 jaar) Toon de Groot (25 jaar)

Piet Verbruggen ontvangt de zilveren speld

Toon de Groot ontvangt de zilveren speld

Kees Cornelissen is 75 jaar lid van Sint Ambrosius en kreeg een fraai bloemstuk aangeboden (alles wat er aan speldjes en oorkondes te krijgen valt heeft hij in het verleden al ontvangen!)

bijen van maar ook de mens! En uiteraard ook allerlei andere insecten en niet te vergeten de vogels, want ook die draagt hij een warm hart toe.

Als hij ergens een aparte boom of struik ziet, probeert hij die op te kweken via zaden. Het is steeds weer spannend wat voor iets er voor de dag komt. Is het de moeite waard dan gaat hij op onderzoek uit wat voor soort boom of struik het is. Zijn het goede nectarleveranciers dan komen er meer van.

Albast

Kees Cornelissen werd in de bloemetjes gezet. Dit omdat hij maar liefst 75 jaar lid is van de bijenvereniging Sint Ambrosius. Op zijn 19de werd hij lid van Sint Ambrosius afdeling Zeeland en nu in zijn 95ste levensjaar is hij nog steeds zeer betrokken bij het wel en wee van de vereniging.

Kees breekt hiermee alle records en bracht het hoofdbestuur (van de Nederlandse Bijenhouders Vereniging) in grote verlegenheid vanwege het feit dat ze geen passende onderscheiding hebben voor deze mijlpaal. Er is een zilveren speldje voor 25 jaar lidmaatschap, een gouden voor 40 jaar, een oorkonde voor 50 jaar en dan houdt het op. Niettemin was het voor onze vereniging een goed moment om erelid Kees eens flink in de schijnwerpers te zetten en hem te bedanken voor zijn jarenlange trouwe inzet voor onze vereniging.

Kasten

Al jong was Kees een liefhebber van bijen. Achter de oude hooiberg op 'den

dries' stonden in zijn jeugd de korven en kasten. Kasten waren in de dertiger jaren modern, maar de meeste bijenhouders hadden toen alleen korven. Kees die bij de tijd wou zijn, had daarom enkele kasten gemaakt.

Direct na de oorlog wou hij met zijn vrouw Marie een commercieel bijenbedrijf oprichten ten bate van de fruitteelt, die toen nog in volle glorie was en regelmatig gebrek had aan bijen voor de bestuiving. 150 kasten werden gemaakt en bevolkt met bijen. De toenmalige bijenteeltconsulent (Mommers) zag aankomen dat er voor dit soort bedrijven in de toekomst weinig perspectief was en besloot om Kees zijn bijenstand niet in aanmerking te laten komen voor rijks subsidie. Hij liet dat echter weten via een tussenpersoon: een schoolhoofd die ook bijenteeltleraar was en die Mommers geregeld zag. (Dit was nog duidelijk in de tijd voor de komst van e-mails en gsm's!) Dit schoolhoofd vond het blijkbaar zo sneu, dat hij het slechte nieuws maar niet vertelde aan Kees en hem gewoon aan de gang liet gaan met het maken van de kasten en het bevolken ervan. Toen de eerste winter ook nog eens heel streng werd en een bijenziekte zijn bijenvolken nagenoeg allemaal uitroeide, werd de droom van Kees en Marie weggevaagd. Kees werd vervolgens timmerman, maar bleef de bijen trouw.

In zijn kersenboomgaard heeft hij tot voor een paar jaar terug, steeds enkele bijenvolken gehouden. Fruitteelt en tuinbouw hebben altijd zijn warme interesse gehad.

Gewillig oor

Je doet als bestuur nooit tevergeefs een beroep op Kees! Daarvoor hoeft je overigens geen lid te zijn van de bijenbond. Iedereen die bij Kees aanklopt voor wat dan ook, treft altijd een gewillig oor aan. Hoe druk hij het vroeger ook had, hij maakte altijd weer tijd voor iemand die hem nodig had! "Dan werk ik straks maar wat langer door", zei hij altijd.

Bij veel activiteiten van onze vereniging was Kees van de partij als zijn inzet nodig was. Veel waardevolle tips heeft hij gegeven. Tips die niet alleen de activiteiten van de vereniging oppepten, maar die vaak ook nog eens een flinke financiële meevaller betekenden.

"As iets veul geld kost hedde ge nie lang schik!", zei hij menige keer. Kees zit altijd boordevol humor, wat maakt dat hij overal een graag geziene gast is. Op feestjes is hij één van de laatsten die naar huis gaat! Dat zegt genoeg.

Wij wensen hem nog vele en vooral gezonde jaren toe, zodat wij hem nog heel lang in onze vereniging aan zullen treffen.

Uiteraard wensen we dat ook voor Piet en Toon en tevens hopen we dat die twee het goede voorbeeld van Kees zullen volgen. Ondanks het feit dat we maar een kleine vereniging zijn, hebben we toch een heleboel kwaliteit in huis, mede dank zij deze drie mensen!

Cursussen Bijenhouden 2009

Goed onderwijs doe je niet alleen

Commissie Bijenteeltonderwijs

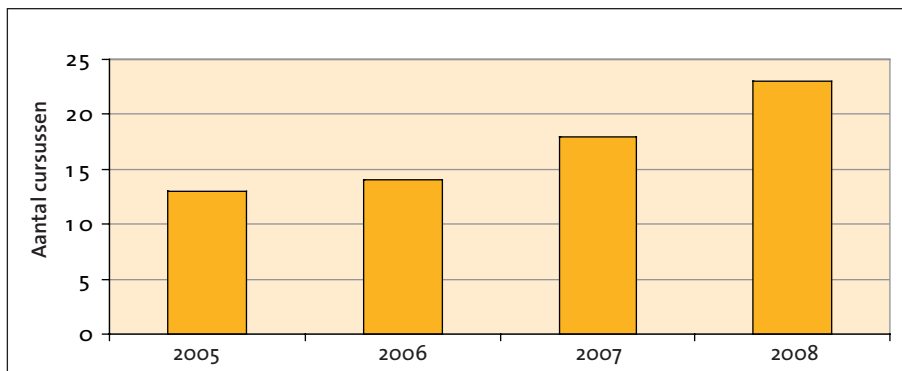
Om onderwijs van een goede kwaliteit te verzorgen is het nodig voortdurend met die kwaliteit bezig te zijn. Dat is de reden waarom de commissie Bijenteeltonderwijs vijf jaar geleden is gaan werken aan bijenteeltonderwijs in eigen beheer van de bijenteeltorganisaties. Door allerlei problemen bij het organiseren van cursussen via een AOC (agrarisch opleidingscentrum) was een groot aantal verenigingen ertoe overgegaan zelf cursussen te organiseren, de zogenaamde grijze cursussen. Dat waren goede initiatieven om het bijenteeltonderwijs ten minste door te laten gaan. Een nadeel was dat er een grote diversiteit aan beginnerscursussen ontstond. Sommige beginners leerden immers met behulp van de doppenmethode of overlarven, anderen werkten traditioneel met vegers maken om het zwermen te verhinderen. Soms werd door tijdsbrek de cursus ingekort tot acht bijeenkomsten. Diversiteit op zichzelf is niet verkeerd, maar maakt het moeilijk samen aan een goed niveau te werken.

De samenwerkende bijenteeltorganisaties hebben de commissie Bijenteeltonderwijs toen gevraagd een regeling voor bijenteeltonderwijs op te zetten*. De commissie heeft spelregels en een minimum cursusinhoud vastgesteld waaraan men moet voldoen om het erbij behorende NBV diploma aan de cursisten te kunnen geven. De regeling was niet bedoeld om verenigingen te verhinderen hun eigen cursussen voort te zetten maar om meer eenheid in de inhoud van basiscursussen te krijgen en zo de kwaliteit te behouden. Tegelijk werd een lijst aangelegd van bevoegde bijenteeltleraren.

De huidige praktijk

Bijgaande grafiek laat zien dat het aantal cursussen dat bij de commissie Bijenteeltonderwijs wordt aangemeld jaarlijks groeit.

Omdat er niet altijd bevoegde bijenteeltleraren beschikbaar waren, zijn ver-

enigingen er soms toe overgegaan zonder een bevoegde bijenteeltleraar een cursus te geven. De kwaliteit van zo'n cursus hoeft niet onder te doen voor een cursus die gegeven wordt door een bevoegde leraar, maar voldoet niet aan de spelregels van de Regeling bijenteeltonderwijs. Er wordt geen diploma voor verstrekt. Dat geeft irritatie. Het probleem voor de commissie Bijenteeltonderwijs is dat de commissie niet weet hoe deskundig de lesgevers dan zijn. De organisator van de cursus vindt het onredelijk dat er voor hun goede cursus geen diploma beschikbaar is. Tot nu toe zijn dit soort problemen gelukkig steeds in goed overleg opgelost. Het gaat immers om kwaliteit en niet om regels.

Meerwaarde van het aanmelden

Cursisten van de basiscursus krijgen tijdens de cursus een gratis abonnement op het maandblad *Bijenhouden*. Ze maken daardoor op een bredere manier kennis met bijhouden en met de NBV. Cursisten die slagen voor hun examen krijgen een erkend diploma. Er zijn inmiddels klachten binnengekomen van mensen die een niet-aangemelde basiscursus gevolgd hadden en alleen maar een plaatselijk diploma kregen en geen erkend NBV-diploma.

Voor de organiserende vereniging is het voordeel van het bestaan van een landelijke cursusinhoud dat men de eigen cursus kan toetsen om na te gaan of men met zijn cursus op de goede weg is of dat er nog verbeteringen mogelijk zijn.

Voor de leraar is de meerwaarde dat hij

zijn werk niet alleen doet, maar de steun heeft van zijn collega's. Als de tijd het toelaat worden cursussen door een lid van de commissie Bijenteeltonderwijs bezocht. Een goed contact tussen commissie en leraren is belangrijk om in gezamenlijk overleg te zorgen voor een goede cursusinhoud.

De jaarlijkse lerarendag heeft met een onderwijsprogramma in de ochtend hetzelfde doel. Het middagprogramma is een soort nascholing met lezingen over nieuwe ontwikkelingen op bijengebied.

Cursussen aanmelden in 2009

Op de website van de NBV (www.bijenhouders.nl) vindt u onder het kopje 'onderwijs' alles wat u nodig heeft om een cursus aan te melden. Als u een cursus organiseert en van mening bent dat uw cursus niet voldoet aan de regels en daarom niet aangemeld kan worden, terwijl het uitgeven van het NBV-diploma eigenlijk wel gewenst is, dan kunt u voor overleg contact opnemen met de commissie Bijenteeltonderwijs via Marga Canters, eonderwijs@bijenhouders.nl.

De praktijk leert dat misverstanden over de Regeling soms de oorzaak zijn van het niet aanmelden van een cursus.

*Na de fusie in 2006 is de commissie Bijenteeltonderwijs een NBV commissie geworden.

De lezer schrijft

Lezingen Plantenvademecum

Recent heb ik een lezing gegeven voor de imkers in Haarlem. Er waren zes mensen waarvan er één stevig zat te slapen (ouderdom). De laatste paar jaar heb ik meer van zulke ervaringen. Mijn lezingen zijn de afgelopen jaren (met uitzondering van landelijke en regionale bijeenkomsten) gedegradeerd tot entertainment. Onder de huidige omstandigheden stop ik daarom direct met het geven van lezingen aan lokale imkerverenigingen. En ik verzoek jullie vriendelijk om mij direct van de sprekerslijst te schrappen.

Naar aanleiding van het *Plantenvademecum* had ik een opleving verwacht. Maar daar merk ik niets van. Ik wil alleen nog verder gaan met lezingen als dit gekoppeld wordt aan een stevige actie rondom het *Plantenvademecum*. Tegen vergoeding van reiskosten (NS 2^e klas met korting) wil ik lezingen geven. Maar de lokale imkervereniging moet dan mini-

maal acht boeken aanschaffen en gericht als relatiegeschenk/boodschap uitdelen aan bestuurders, beheerders, lokale pers. Het *Plantenvademecum* en CD-rom zie ik zelf als een manifest van de imkerij.

Als de lokale vereniging te klein is of de fut mist om zo iets te ondernemen, moet ze een dergelijke activiteit organiseren met de imkers of andere verenigingen (Groeï en Bloei, IVN etc.) uit de omgeving.

Een lezing kost me gemiddeld zes tot acht uur (voorbereiding, reistijd en de lezing zelf). Onder de huidige omstandigheden zijn de lezingen volstrekt zinloos. Juist nu de bijen weer volop in de belangstelling staan, moet de imkerij daar bovenop springen. Maar ik heb het idee dat de fut er helemaal uit is.

Vriendelijke groet,
Arie Koster, Veenendaal

Bijenteeltonderwijs

Studiedag Bestuiving NBV

Op zaterdag 17 januari 2009 organiseert de NBV een Studiedag Bestuiving in Gebouw 511 van de WUR (Wageningen University and Research Centre) Entomologie, Binnenhaven 7. Het parkeren is gratis.

Programma

- 09.00 uur Zaal open, ontvangst met koffie
- 09.45 uur **Opening** door dagvoorzitter Joep Verhaegh
- 10.00 uur **'Praktijk van een bestuivingsimker'** door Johan Calis
- 11.00 uur **'Gewasbescherming en bijen'** door Guido Sterk van de Fa. Biobest

- 12.00-13.15 Lunch + Workshop waarvoor alle deelnemers in groepen worden ingedeeld.

- 13.30 uur **'Bestuiving in de zaadteelt'** door Bas van Kuijk van de Fa. Rijkszwaan.

- 14.30 uur koffie-/theepauze

- 14.45 uur **Presentaties resultaten workshops**
- 15.50 uur **Afsluiting** door Joep Verhaegh
- 16.00 uur Einde Studiedag.

Kosten €17,50 per persoon, incl. koffie en lunch.

Betaling aan de zaal op 17 januari (voor aanvang van de studiedag).

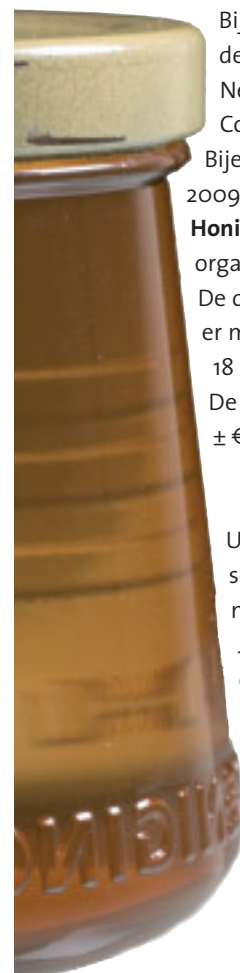
U kunt zich vanaf heden opgeven bij het secretariaat van de NBV

☎ 0317-422 422,

✉ secretariaat@bijenhouders.nl

Uiterlijke aanmelddatum is 31 december 2008.

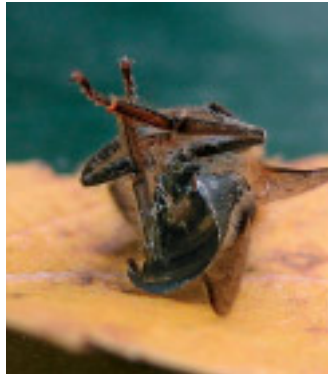
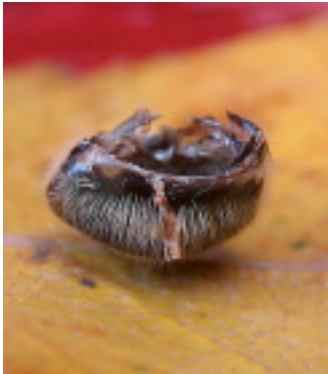
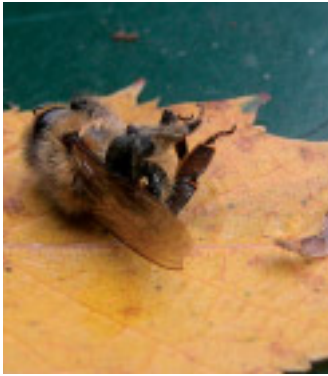
Cursus honing- keurmeester 2009

Bij voldoende deelname wil de Nederlandse Commissie voor Bijenproducten in 2009 weer een cursus **Honingkeurmeester** organiseren.

De cursus gaat door als er minimaal 18 deelnemers zijn. De kosten zullen ± €200,- bedragen.

U kunt zich schriftelijk aanmelden bij
Joop Kamps,
de Kievit 8,
5864 BX Meerlo

foto's Astrid Schoots

voorkant zit een vlieggat, aan de achterkant een deksel van klei, om de opening af te dekken van waaruit de honing geogst kon worden. De jaar oogst werd geschat op 500 kilo. De honing van het 'land van melk en honing' blijkt dus echte honing te zijn geweest, en niet de zoetstof uit dadels en vijgen! *Deutsches Bienen-Journal, juli 2008.*

Zwermschepper

In het Belgische Federaal Imkersblad trof ik een handige zwerm-schepper. Dit is een latjesbouwwerk dat aan het einde van een lange hanteerbare paal of bezemsteel zit. Op het uiteinde zit haaks op de steel, rondom en in verschillende richtingen, een twintigtal latjes bevestigd. Wanneer je met de uiteinden van deze latjes langzaam door de bijentros draait, zal de bijenzwerm zich verenigen met deze kluwen van latjes. Daarna is de zwerm eenvoudig af te slaan in een nieuwe kast. Wellicht een idee, wanneer de ladder niet lang genoeg is? Ik denk dat je wel een vaste hand en sterke, geduldige arm moet hebben.

Nu in de wintermaanden knutselen, dan heb je hem straks klaar staan.

Federaal Imkersblad, juli/augustus 2008.

Dode bijen als voedsel

Allerlei vogels, zoals mezen, vliegenvangers en boomklevers interesseren zich bij dode bijen vooral voor de eiwitrijke vliegspijeren. Ze pikken daartoe met hun snavel een gaatje in het borststuk en peuteren dan de spiermassa eruit. De rest laten ze liggen. Kleine mieren eten vervolgens de ingewanden schoon op, tot er slechts een huidje overblijft. Zij hebben dus wel een ander dier nodig om eerst een toegang te verschaffen. Grotere mieren, zoals de rode bosmier, maar ook allerlei wespensoorten kunnen een kadaver gemakkelijk zelf in stukjes verdelen en een complete afgeknaagde kop naar hun nest vervoeren. Vaak wordt daarbij niet gewacht tot de bij dood is.

Maar niet alleen de dode bij is aantrekkelijk voedsel, ook het behaaglijke binnenklimaat van een kast nodigt dieren uit om te overwinteren, zoals slakken, muizen, spitsmuizen of oorwurmen. De spitsmuizen zijn eigenlijk geen muizen, maar verwant aan de egel en dus echte insecteneters. Zij verteren de bij in zijn geheel.

Deutsches Bienen-Journal, juli 2008.

Actieve bijenteelt, 3000 jaar geleden

Het is al op meerdere plaatsen gemeld, maar het is dan ook spectaculair nieuws: 1.000 jaar voor het begin van onze jaartelling werd er in het noorden van Israël al actief geïmkerd. Bij archeologische opgravingen werd een bijenstal ontdekt met 30 intacte bijenkorven, keurig op een rij en compleet met raten. De bijenstal bood plaats aan een honderdtal korven, wat duidt op een goed georganiseerde 'industrie'.

De korven zijn gemaakt van stro en klei, met afmetingen van ongeveer 80 cm hoog en een doorsnede van zo'n 40 cm. Aan de

Paracetamol op wespensteek

Op een website voor buitensporters en wandelaars vond ik deze EHBO-tip tegen een wespensteek of een andere pijnlijke insectenbeet: leg op de gestoken plek een vochtig gemaakte tablet paracetamol. Voeg steeds een paar druppels water of speeksel toe, en wrijf zachtjes tot de tablet helemaal is opgelost; de pijn zou dan weg zijn. De werking berust vermoedelijk op een stof in paracetamol die als een inhibitor werkt: een vertraging of zelfs neutralisatie van de chemische reactie die bij de steek plaatsvindt. Ik heb het nog niet uitgetoet, en ik weet ook niet of dit interessante informatie is voor een door bijensteken geharde imker, maar wellicht is het iets voor zijn omgeving.

i www.hiking-site.nl, *i* www.lifehacking.nl/algemeen.

Dick Vunderinkfonds

Vunderinkprijs afdeling Hulst e.o.

Het Verdronken Land van Saeftinghe

Joop Millenaar, lid NBV afd. Hulst

Een idee hebben is geen punt en dat idee uitvoeren is meestal ook geen punt, mits je maar over de nodige pecunia kunt beschikken. Op zo'n moment is het van groot belang dat initiatieven van NBV verenigingen, dankzij het Dick Vunderinkfonds, net dat financiële zetje kunnen krijgen, waardoor het mogelijk is een idee te realiseren.

Met een aantal beginnende imkers hadden we het idee opgevat om een educatieve bijenstand op te richten. Dit wilden we doen in een van de gebouwen op het terrein van de voormalige schaapskooi van de Stichting Het Zeeuwse Landschap te Emmadorp, gemeente Hulst. Deze bijenstand heeft een driedelig doel namelijk educatie, startlocatie voor beginnende imkers en een mogelijkheid voor wetenschappelijk onderzoek.

Scholenproject

Het Zeeuwse Landschap stelde het gebouw ter beschikking onder voorwaarde dat de NBV Hulst zou aansluiten bij het scholenproject van de Stichting. Het project gaat over het uitdragen van de natuurwaarden van Het Verdronken Land van Saeftinghe, het grootste brakwaterschorrengebied van West Europa en leefgebied van de schorzijdebij en de zeldzame schorviltbij.

Er is inmiddels een leslokaal ingericht

voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs. Daar kan de jeugd insecten determineren die ze in het Verdronken Land van Saeftinghe heeft gevangen.

Medewerksters van het Bezoekerscentrum Saeftinghe hebben lesprogramma's samengesteld voor de basisscholen waarin de nodige aandacht wordt geschonken aan het leven van de honingbij. Ook is er een bezoek aan de stand in het programma opgenomen. De imkerij in het algemeen en de bijenstand in het bijzonder worden onder de aandacht van de bezoekers van het natuurgebied gebracht en de mogelijkheid bestaat om met speciaal opgeleide gidsen de stand te bezoeken.

Lesmateriaal en kleding

Naast de inrichting diende het nodige lesmateriaal en kleding om de bijenstand te bezoeken te worden aangekocht. Het kwam er op neer dat we met name voor onze 1^e doelstelling 'educatie voor de schooljeugd' geld wilden om lesboekjes en beschermingskappen aan te schaffen. Door de toegekende stimuleringspremie uit het D. Vunderinkfonds zijn we in staat geweest om die aan te schaffen.

De aanvragers alsmede het bestuur van de NBV afdeling Hulst e.o. is het Hoofdbestuur van de NBV en de commissie D. Vunderinkfonds dan ook bijzonder dankbaar dat zij deze stimuleringsbijdrage hebben mogen ontvangen.

foto's Diana Millenaar-de Cock

Apipedia

Ton Thissen

Telen/teelt al in de Middeleeuwen: bebouwen, acht slaan op, zorgen voor, voortbrengen, verwekken. De ontwikkeling lijkt zich gaandeweg van plant tot dier en mens uit te strekken.

Cel uit Latijns cella; cellarium is bij ons tot kelder geworden: een bewaarplaats van spijzen

Bronnen

N. van Wijk, Franck's Etymologisch Woordenboek

J. de Vries, Etymologisch woordenboek (Aula)

Latijns-Nederlands woordenboek (Aula)

Grieks-Nederlands woordenboek (Prisma)

foto Arjen Neve

Uitreiking van diploma's

Ries Hoogendoorn, secr./voorz. NBV afdeling Amsterdam

De Amsterdamse vereniging heeft het cursusjaar 2008 afgesloten met acht geslaagde nieuwe imkers voor de basiscursus imkeren .

Het gaat slecht met de bijen en wel aan twee kanten: de ziekten die er heersen, waaraan wij weinig kunnen doen en daarnaast de terugloop van het aantal imkers.

Om dat laatste een halt toe te roepen geeft de Amsterdamse imkervereniging ieder jaar een cursus 'Leren imkeren in de praktijk'. In circa 15 lessen leert de beginnende imker omgaan met een bijenvolk gedurende het imkerjaar van

maart tot en met augustus, van het uitwinteren via het dracht- en zwermseizoen naar het inwinteren. De opzet van de beginnerscursus is dat de cursisten onder begeleiding van een ervaren imker gedurende het imkerjaar verantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen van één van de verenigingsvolken. Gezien de opzet van de cursus en het beschikbare aantal volken is het aantal cursisten beperkt tot maximaal 8. De beginnerscursus is bedoeld voor mensen die van plan zijn daadwerkelijk met imkeren te beginnen. Naast deze basiscursus is er ook nog een oriëntatiecursus. Zie onder cursussen voor nadere informatie voor

februari gehouden.

Informatie *i* www.bijenpark.nl en *i* www.bijenhouders.nl onder: afdelingen/Amsterdam.

Aanmelden voor de cursussen in 2009 bij: Ries Hoogendoorn, **t** 020-61 03 401, **e** avbb-rieshoog@hetnet.nl.

Bunnik-Houten basiscursus

De cursus start eind januari met theorielessen (6), in april gevolgd door praktijklessen (10), kosten €150,-.

Gerrit Plas, **t** 06-51 84 33 87, **e** secretariaat@bhv-bunnikhouten.nl.

Den Haag basiscursus

De cursus start eind februari 2009 met theorielessen, vanaf half april beginnen de praktijklessen. De kosten zijn €135,-. Men kan zich ook opgeven voor alleen de theorielessen. De kosten bedragen dan €55,-. Paul van Rooijen, **t** 071-56 14 437, **e** rooijen2@freeler.nl of *i* www.bijenhoudendenhaag.nl.

Zeeland basiscursus

De cursus start op 15 november met een kennismakingsbijeenkomst, de cursus zelf start half januari 2009 in Ovezande (Zuid Beveland). De cursus omvat 8 theorie- en 20 praktijklessen. C. Veldkamp, **t** 0118-65 03 77, **e** c.veldkamp3@kpnplanet.nl.

West-Friesland korfvlecht cursus

De cursus start half januari 2009 en omvat zes avonden. Henk Stam, **t** 0228-59 33 36.

De cursisten van het afgelopen jaar. v.l.n.r.: mentor Rob Saal, Marianne Wijmars, Ad Niesten, Raquel Eerland-Gomez, Jan Willem v.d. Heuvel, Karine Arxhoek, Gert Admiraal, Vincent Driest, Rene Genet, knielend mentor Ries Hoogendoorn.

Cursussen

Amsterdam basiscursus

De opzet van de beginnerscursus is dat de cursisten onder begeleiding van een ervaren imker gedurende het imkerjaar verantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen van één van de verenigingsvolken. Gezien de opzet van de cursus en het beschikbare aantal volken is het aantal cursisten beperkt tot maximaal 8. De basiscursus, die februari/maart 2009 van start zal gaan, is bedoeld voor mensen die van plan zijn daadwerkelijk met imkeren te beginnen,

de kosten bedragen €120,-. Informatie *i* www.bijenpark.nl en *i* www.bijenhouders.nl onder: afdelingen/Amsterdam. Aanmelden voor de cursussen in 2009 bij: Ries Hoogendoorn, **t** 020-61 03 401, **e** avbb-rieshoog@hetnet.nl.

Amsterdam kennismakingscursus

Oriëntatiecursus voor diegenen die meer over bijen en het imkeren willen weten maar zelf niet willen gaan imkeren. Deze wordt meestal op een zaterdagochtend in

Familieberichten

Op 6 september 2008 is op 72-jarige leeftijd overleden

GERRIE VAN BRUMMEN-KROES

Naast haar passie voor beeldhouwen was Gerrie ook een gewaardeerd collega en honingkeurmeester. Velen heeft ze gemotiveerd bijen te houden als onderdeel van de natuur. We kunnen aan Gerrie terugdenken als een lieve bewonderenswaardige vrouw vol levenskracht.

Wij zullen haar missen. Wij wensen Marinus en familie veel sterkte toe.

Bestuur en leden NBV afdeling Steenwijk

Jaargang: 2

.....november.....
.....2008.....

Vraag en aanbod

Te koop: bijenvolken, zowel compleet als op raam. Ook verkopen wij alle imker-materialen o.a. honingslingers, bijenkorven en kasten (Red Cedar of vurenhout), nieuw of gebruikt, alle maten kunstraat. Informeer vrijblijvend naar onze speciale prijzen of kijk op: *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, *t* 0317-61 29 42, *f* 0317-61 41 91, *m* 06-25 01 43 64.

Te koop: bijenvolken met of zonder kast, nieuw model bijenkasten. Alle maten kunstraat; alle imkermaterialen, ook honingverkoop. Openingstijden: zat. of na telefonische afspraak *t* 0485-45 42 76. Imkerdepot Mia v.d. Heijden, Voortsestraat 19, 5454 GR St.Hubert.

Imkerij DEVO Tilburg: verkoop van Buckfastkoninginnen, 3- en 6-raams bijenvolken, alles om de bijen in topconditie te houden en u weet het, de koffie staat klaar! Prof.Lorentzstraat 28a, Tilburg, *t* 013-53 51 953, *m* 06-22 24 47 13.

Wij kopen uw Nederlandse honing en verkopen alle soorten honing in grote en kleine hoeveelheden. Ook stuifmeel, honingkoek, honingsnoep e.d. Ook zijn wij

dé leverancier voor uw markt of braderie! Vraag vrijblijvend onze speciale prijzen of kijk op: *i* www.dewerkbij.nl of *e* info@dewerkbij.nl. Imkerbedrijf De Werkbij, Rhenen, *t* 0317-61 29 42, *f* 0317-61 41 91, *m* 06-25 01 43 64.

Te koop: honingboom (Sophora Japonica) vanaf €7,50. Honingslinger in goede staat €75,-. Inl.: H.van Welij, *t* 0485-36 19 39, *e* hfvjanwelij@hotmail.com.

ProPol Produkten BV, bekend als producent van de bekende Ambrosia Honingwijnen, heeft ook een ruim assortiment apitherapieproducten: crèmes, zeep, snoep etc. die uitermate geschikt zijn voor wederverkoop. Vraag vrijblijvend naar onze prijslijst. Voor informatie: *t* 0229-29 58 48, *e* info@propol.nl, *i* www.propol.nl.

Te koop: Spaarkasten (10-, 7-, 6-, of 3-raams uitvoering). Ook voor losse broed- en honingkamers, daken en bodems. Kijk op *i* www.immenhof.nl. De Immenhof, Voorthuizen, *t* 0342-47 28 37, *m* 06-53 18 20 06.

Te koop: nieuwe Spaarkasten, Simplex-kasten, raampjes à €0,50. Zowel in vuren alsook in Red Cedar, tegen zeer aantrekkelijke prijzen. Luijmes, Terborgseweg 33a, Dinxperlo, *t* 0315-65 16 64.

Vof het Ielgat. Voor imkermaterialen en bijenproducten. Geopend tijdens het bijenseizoen van di. t/m vr.: 10.00-17.00 uur. Zaterdag gesloten. In het winterseizoen: wo. van 13.00-17.00 uur. Voor actuele info: *i* www.ielgat.nl, *t* 0592-38 93 49.

Het adres in Limburg voor al uw imker-materiaal. Cosmetica, gelee royale, propolis, pollen, bijenwaskaarsen, honingkoek enz. Altijd scherpe aanbiedingen. Open: do. en vr.: 10.00-17.00 uur, za. 10.00-15.00 uur of na tel. afspraak. AN, NÉ, was- en natuurproducten, Oude Blaarstraat 13ob, B-3700 Tongeren (15 min. van Maastricht). *t* 0032-12 74 79 94, *i* www.an-ne.com.

Bezoekerscentrum Imkerij Immenhof. Dit omvat een imkerij, wijngaard, tuinen, expositieruimte met permanente expositie, terras en plantenverkoop. Een uniek en gezellig uitstapje voor uw vereniging, familie of bedrijf. Voor meer info: *i* www.imkerij-immenhof.nl of *t* 024-35 84 543. Gonnie en Marcel Hallmans, Rijksweg 224, Molenhoek/Heumen.

Bijenteeltmuseum SEC De Bankörf. Inkoop van oude imkermaterialen en bijenboeken. Boeken in onze bijenbibliotheek gratis ter inzage, catalogus aanwezig. *t* 0592-38 93 49, *i* www.ielgat.nl.

Foto van de Maand

Deze honingslingerfiets maakt deel uit van een reizende collectie met allerlei (bak-)fietsen behorende bij allerlei beroepen zoals die in Italië zo'n honderd jaar geleden werden beoefend. In mei 2007 was deze verzameling te zien in Fabriano, een middelgrote stad in Le Marche, Italië. Een verzameling van fietsen opgetuigd met alle spullen/instrumenten die bij een bepaald beroep passen. Bv een fiets van de kapper die aan huis kwam om de gezinsleden te knippen, of een fotograaf met alle spulletjes die hij nodig heeft, zelfs een fiets met een brandslang van de brandweer te fiets. De Italiaanse naam voor de expositie is: "Mestieri in Bicicletta" (Ambachten op de fiets). Foto ingestuurd door Kees van Heemert uit Azewijn.

Vraag & aanbod

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, e redactie@bijenhouders.nl.

U krijgt voor de kosten een factuur toegestuurd, vermeldt daarom uw adresgegevens in uw opgave. Geen geld overmaken of overschrijvingsformulieren opsturen!

Het tarief voor 'Vraag & aanbod' is € 10,- voor de eerste twintig woorden, ieder woord meer € 0,25.

Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317-42 24 22 f 0317-42 41 80

e secretariaat@bijenhouders.nl

i www.bijenhouders.nl

bank 53.90.42.897, postbank 84.68.01.

Voor betalingen vanuit het buitenland:

IBAN: NL62ABNA0539042897

BIC: ABNANL2A

Openingstijden ma t/m vrij: 10.00-14.00 uur

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom

Grintweg 273, 6704 AP Wageningen

t 0317 422 733, f 0317-42 41 80

e bijenhuis@bijenhuis.nl

i www.bijenhuis.nl

bank 53.90.42.900, postbank 823276

open 1 apr t/m 30 sep: di t/m vr 8.30-17.30

uur, za 8.30 - 13.00 uur

1 okt t/m 31 mrt: di t/m vr 8.30-17.00 uur

bijen@wur Plant Research International (PRI)

(v.h. PPO-Bijen, Ambrosiushoeve)

Centraal Meldpunt Bijenziekten (ma t/m vrij

van 9.00 - 17.00 uur, op afspraak)

Postbus 16, 6700 AA Wageningen.

Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 1, 6708 PB

Wageningen, t 0317-48 12 79, e bijen@wur.nl

i www.bijen.wur.nl

Spuitschade melden

Inspectie Noord/Oost, Zwolle, t 038-4291300

Inspectie West, Utrecht, t 030-66 92 669

Inspectie Zuid, Eindhoven, t 040-25 638 00

Amerikaans vuilbroed

Gevallen of vermoedens van Amerikaans

vuilbroed (AVB) altijd melden bij:

AID Kerkrade

t 045-54 64 185

Agenda

Het gehele jaar Weert

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, Geurtsvenwg 4 is open. www.nmcweert.nl. t 0495-52 48 93, e info@nmcweert.nl.

12 november Almelo

Lezing door Theo de Ronde: "Is er een samenhang tussen de bijenziektes *varroa*, *nosema* en CCD (verdwijenziekte)?" Raakvlakken met biologische bijenteeltmethode. Aanvang 19.30 uur, LET OP! nieuwe locatie: Restaurant bij Sporthal 'Rembrandtlaan', Rembrandtlaan 27. Vanaf A35 richting Almelo, na 2,3 km linksaf de Rembrandtlaan op. Gratis toegang voor alle leden van NBV groep Overijssel-Oost. Frans Huijnen, t 053-43 19 092, e huijnen@bc-enschede.nl of f.huijnen@skyaccess.nl.

15 november Weert

Tweede studiedag NBV. Zie ook het september- en oktobernummer.

15 november Houten

24ste Ruil- en verkoopbeurs Bunnik/ Houten van 13.00 tot 15.30 uur in Sociaal Cultureel Centrum 'Nieuwoord', Notengaarde 3 (wijk 'De Gaarde). Onder andere demonstratie van de rugsparende kast door dhr. Vleeshouwer uit België. In tegenstelling tot wat in het oktobernummer vermeld stond, kunt u geen honingstuifmeelonderzoek laten uitvoeren. Janny Karst, t 0347-32 12 87 of i www.bhv-bunnikhouten.nl.

22 november Beilen

Laatste van drie studiedagen NBV. Zie ook het september- en oktobernummer.

13 december Bornerbroek

Najaarsbijeenkomst van Carnica Vereniging Oost-Nederland met lezing door Eric Blankert. Aanvang 13.30 uur in dorpscentrum 't Brookhoes, Past.Ossestraat 21 (de weg van Almelo naar Bornerbroek), parkeren bij de Spar. Henk Roerink, t 053-43 27 711, e henk.roerink@home.nl, i www.pelmolenimker.nl.

18 december Wageningen

Hoofdbestuursvergadering 13.30 uur.

17 januari Wageningen

Bestuivingsdag NBV. zie elders in dit nummer..

22 januari Wageningen

Hoofdbestuursvergadering NBV in het Bijenhuis, aanvang 13.30 uur.

31 januari Utrecht

Koninginnenteeltdag

6 februari Ruinen

Praatavond bij NBV afd. Ruinen over 'van honingooft tot verkoop'. Aanvang 20.00 uur in Hotel 'Kuik', Brink 17. Jan Mansier, t 0522-47 21 52, e mansier@uwnet.nl of Eiso Eizinga, t 0522-48 18 91.

21 februari Wageningen

Bijeenkomst NBV groepen en Hoofdbestuur in het Bijenhuis, aanvang 10.00 uur.

27 februari Ruinen

NBV afd. Ruinen organiseert presentatie door Bijen@wur (PRI -voorheen PPO-Bijen) over de actuele stand van zaken m.b.t. bijenziekten. Aanvang 20.00 uur in Hotel 'Kuik', Brink 17. Jan Mansier, t 0522-47 21 52, e mansier@uwnet.nl of Eiso Eizinga, t 0522-48 18 91.

advertentie

**IMKERS MET VERSTAND
ZIJN BIJ HET BIJENHUIS
VASTE KLANT**

voor snelle levering bestel per
t 0317 422 733
f 0317 424 180
e bijenhuis@bijenhuis.nl
p.a. Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
of winkel on-line
www.bijenhuis.nl

Loem